



NOBLE
EDUCATION
PUBLISHER

PKP

PUBLIC
KNOWLEDGE
PROJECT

OJS

OPEN
JOURNAL
SYSTEMS



Buddho Journal

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/Buddho>

ISSN: 3057-1200 (ONLINE)

A Study of Transmigration in Milindapañha

การศึกษาสังสารปัญหาในคัมภีร์มิลินทปัญหา

Author & Corresponding Author*

1. Phramaha Suwat Srikaew*

พระมหาสุวัฒน์ ศรีแก้ว

Affiliation:

1. Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University, Thailand.

ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: suwat.sri@student.mbu.ac.th

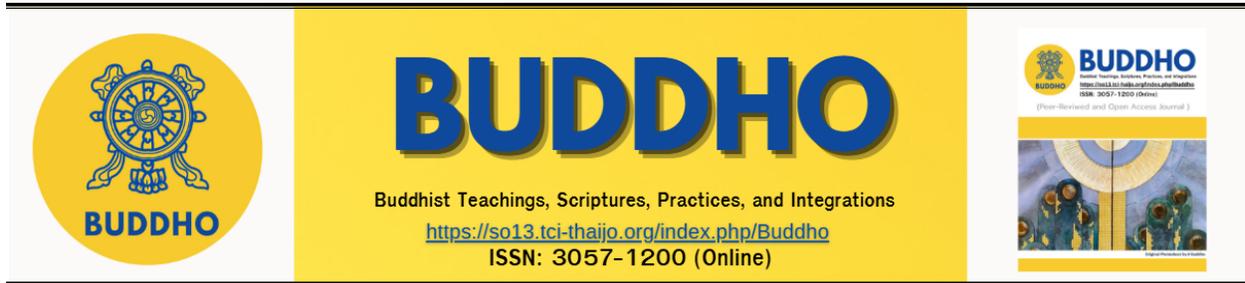
Article history:

Received: 15/10/2024, Revised: 19/12/2024,

Accepted: 25/12/2024, Available online: 01/01/2025

How to Cite:

Srikaew, S. (2025). A Study of Transmigration in Milindapañha. *Buddho Journal*, 4(1), 41-50.



Academic Review Articles

A Study of Transmigration in Milindapañha

Phramaha Suwat Srikaew*

การศึกษาสังสารปัญหาในคัมภีร์มิลินทปัญหา

พระมหาสุวัฒน์ ศรีแก้ว*

Abstract

This article aims to examine the method of question-and-answer exchanges and the doctrine of saṃsāra as presented in the Milindapañha. The study adopts a documentary research approach, analyzing the dialogues between King Milinda and Venerable Nāgasena. The findings indicate that the discussions on saṃsāra follow the pattern of ekaṃsavayākaraṇīya pañhā, which requires straightforward answers without ambiguity or complexity. Venerable Nāgasena frequently employs similes to clarify his explanations. For instance, he compares the cycle of birth and death to a mango tree, whose original seed cannot be traced. This method of inquiry fosters a deeper and more effective understanding of the Dhamma. Additionally, the doctrine of saṃsāra reflects a fundamental concept in Buddhism, emphasizing the impermanent nature of existence and the endless cycle of birth, death, and rebirth. Understanding this concept not only cultivates wisdom for living but also serves as a tool for liberation from suffering through the practice of the Dhamma. Therefore, analyzing the approach to answering questions and the use of similes in the Milindapañha is essential for a profound understanding of Buddhist teachings. It also enables practitioners to apply these principles to their lives with greater wisdom.

Keywords: Saṃsāra, Cycle of Rebirth, Birth, Death

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการถาม-ตอบปัญหาและหลักคำสอนเรื่อง “สงสาร” ที่ปรากฏในคัมภีร์ มิลินทปัญหา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในบทสนทนาระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสน ผลการศึกษาพบว่า วิธีการถาม-ตอบปัญหาเรื่องสงสารนั้นเป็นการถาม-ตอบใน

ลักษณะของ เอ็กซพยากรณียปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่พึงตอบอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่มีการให้คำตอบที่กำกวมหรือซับซ้อน พระนาคนเสนมักใช้อุปมาอุปไมยในการอธิบายคำตอบ เช่น การเปรียบเทียบวงจรของการเกิดและการตายว่าเหมือนต้นมะม่วงที่ไม่สามารถระบุจุดกำเนิดตั้งแต่แรกได้ การซักถามในรูปแบบนี้ช่วยส่งเสริมการทำความเข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ หลักคำสอนเรื่องสงสารยังสะท้อนถึงแนวคิดสำคัญในพุทธศาสนา ซึ่งเน้นให้ตระหนักถึงธรรมชาติที่ไม่เที่ยงแท้ของชีวิต และการเวียนว่ายตายเกิดที่ดำเนินไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การเข้าใจแนวคิดนี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างปัญญาในการดำเนินชีวิต หากยังเป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ผ่านการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การวิเคราะห์แนวทางการตอบคำถามและการใช้อุปมาในมิลินทปัญหา จึงมีความสำคัญต่อการเข้าใจธรรมะเชิงลึก และช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีปัญญา

คำสำคัญ สงสาร, การเวียนว่าย, การเกิด, การตาย

บทนำ

มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา บันทึกการสนทนาโต้ตอบปัญหาธรรมระหว่างพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคนเสนเถระผู้ทรงภูมิธรรม โดยมีเนื้อหาครอบคลุมหลากหลายประเด็น หนึ่งในนั้นคือปัญหาเรื่อง “สงสาร” ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในพระพุทธศาสนาที่อธิบายถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลก การศึกษาเรื่องสงสารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร (84000.org, n.d.) เวลาที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงเหตุแห่งทุกข์และหนทางดับทุกข์ก็จะมีแนวคิดเรื่องสงสารเป็นพื้นฐาน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์” (NKGen.com, n.d.) แสดงให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารนั้นนำมาซึ่งความทุกข์ทรมานไม่จบสิ้น

อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั้นมักยึดติดกับโลกียสุขหรือสุขทางโลก ไม่ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต และมองข้ามความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นจากสงสาร ดังที่ปรากฏในข่าว เช่น คดีฆ่าตัวตาย คดีอาชญากรรมต่าง ๆ ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดจากกิเลสตัณหา ซึ่งเป็นผลมาจากการเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารนั่นเอง บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอวิธีการถาม-ตอบปัญหาและหลักคำสอนเรื่อง “สงสาร” ในคัมภีร์มิลินทปัญหา เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเรื่องสงสารตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสาร

ปัญหาที่ศึกษา มีวิธีการถาม-ตอบอย่างไร

การถาม-ตอบปัญหาระหว่างพระนาคเสนกับพระเจ้ามิลินท์ในหัวข้อ "สังสารปัญหา" เป็นการตอบปัญหาแบบ เอกังสพยากรณียปัญหา คือ ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมา กล่าวคือ ถามอะไรก็ตอบไปตรง ๆ (พระมหาสมปอง, 2561) วิธีการถามของพระเจ้ามิลินท์นั้นมักเกี่ยวกับแนวคิดที่ซับซ้อน คือ "สงสาร" หรือการเวียนว่ายตายเกิด โดยที่พระนาคเสนใช้วิธีการตอบด้วยการเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจน เช่น การเปรียบเทียบเรื่องการปลูกมะม่วง การใช้ตัวอย่างเช่นนี้ทำให้คำสอนเข้าใจง่ายและเข้าถึงได้มากขึ้น (Thanissaro, 2003)

ความหมายและลักษณะสำคัญของหลักธรรมที่ปรากฏ

สงสาร หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลก ตายจากภพหนึ่งไปเกิดอีกภพหนึ่งไม่รู้จบสิ้น เปรียบเหมือนวงจรที่หมุนวนต่อเนื่องไม่สามารถระงับจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดได้ มีสาเหตุมาจากสัตว์โลกถูกรอบงำด้วยกิเลสและความไม่รู้ (อวิชชา) สงสารมีลักษณะสำคัญ คือ ความไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา (Bodhi, 1993) จากการสืบค้นโดยเนื้อหาของสงสารปัญหาในมิลินทปัญหา มีดังนี้

เนื้อหาของสังสารปัญหา

สังสารปัญหานั้น อยู่ในวรรคที่ ๖ ปัญหาที่ ๙ ในมิลินทปัญหา เป็นปัญหาที่พระเจ้ามิลินทร์ถามถึงเรื่องสงสารหรือสังสารวัฏ โดยเนื้อเรื่องนั้นมีดังนี้

พระราชชาตรัสถามว่า “ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ากล่าวอยู่ว่า ‘ สงสาร ๆ ’ ดังนั้นนั้น, สงสารนั้นคืออย่างไร ? ”

พระเถระเจ้าถวายวิสัชนาว่า “ ขอถวายพระพร บุคคลเกิดแล้วในที่นี้ ตายแล้วในที่นี้, ตายแล้วในที่นี้ เกิดขึ้นในที่อื่น เกิดแล้วในที่นั้นตายในที่นั้นแหละ ตายแล้วในที่นั้น เกิดขึ้นในที่อื่น ความเกิด ๆ ตาย ๆ นี้แหละชื่อว่าสงสาร ”

ร. “ ขอพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจงอุปมาให้ข้าพเจ้าฟัง ”

ก. “ เหมือนบุรุษคนหนึ่งได้บริโภคมะม่วงอันสุกแล้ว เพาะเมล็ดไว้, หน่อแตกจากเมล็ดนั้นเกิดเป็นต้นมะม่วงใหญ่จนถึงผลผลิต, บุรุษนั้นได้บริโภคอีก แล้วก็เพาะเมล็ดไว้, หน่อแตกจากเมล็ดนั้นเกิดเป็นต้นมะม่วงใหญ่ จนถึงผลผลิตเป็นลำดับ ๆ มาดังนี้, ที่สุดของต้นมะม่วง ทั้งหลายนั้นมิได้ปรากฏด้วยประการดังนี้ ข้อนี้ฉันใด: บุคคลเกิดแล้วในที่นี้ ตายในที่นี้, ตายแล้วในที่นี้ เกิดขึ้นในที่อื่น เกิดแล้วในที่นั้นตายในที่นั้นแหละ, ตายแล้วในที่นั้น เกิดขึ้นในที่อื่น. ความเกิด ๆ ตาย ๆ นี้แหละชื่อว่าสงสาร ข้อนี้ก็ฉันนั้น.”

ร. “ พระผู้เป็นเจ้าของข้าจริง ๆ ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2515, 115)

จากเนื้อหาดังกล่าว พระนาคเสนเถระกล่าวว่า “ ขอถวายพระพร บุคคลเกิดแล้วในที่นี้ ตายแล้วในที่นี้, ตายแล้วในที่นี้ เกิดขึ้นในที่อื่น เกิดแล้วในที่นั้นตายในที่นั้นแหละ ตายแล้วในที่นั้น เกิดขึ้นในที่อื่น ความเกิด ๆ ตาย ๆ นี้แหละชื่อว่าสังสาร ” ประเด็นแรกที่น่าสนใจก็คือ ที่นี้หรือที่นั่นที่ว่่านั้นในพระพุทธศาสนาหมายถึงที่ไหนอย่างไรบ้าง (Thanissaro, 2003) จึงขอกล่าวถึงประเภทของสังสารวัฏได้ดังนี้

วิเคราะห์ประเด็นสำคัญ

ประเภทของสังสารวัฏ สังสารวัฏ ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถจำแนกประเภทตามภพภูมิได้ 3 ประเภท คือ ภูมิชั้นต่ำ ภูมิชั้นกลาง และภูมิชั้นสูง ภูมิเหล่านี้หมายถึงเอาสถานที่เกิดของสัตว์ทั้งหลายนั่นเอง ซึ่งเป็นวงจรของการเวียนว่ายตายเกิดจะมีการหมุนเวียนไปตามยถากรรม ซึ่งจะได้กล่าวเป็นชั้น ๆ เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย ดังนี้

1. เภวภูมิสังสาร คือ ภูมิที่อยู่ในระดับต่ำผู้ที่อยู่ในภูมินี้ต้องได้รับความทุกข์ทรมานมาก หรือมีแต่ความทุกข์เท่านั้น การท่องเที่ยวไปในโลกเบื้องต่ำ อันมีความทุกข์ทรมานโดยส่วนเดียว หากความเจริญภูมิได้มีอยู่ 4 ภูมิ หรือที่เรียกว่า อบายภูมิ คือ

- 1) นiryภูมิ
- 2) ปิตติวิสัยภูมิ
- 3) อสุรกายภูมิ
- 4) ตีรจฉานภูมิ

2. มัชฌิมวิภูฏสังสาร คือ ภูมิชั้นกลาง อยู่ในระดับดี ผู้ที่เกิดในภูมินี้จึงมีความสุขตั้ง แต่มีความทุกข์บ้าง หรือมีความสุขพอประมาณจนถึงความสุขมาก จึงประกอบด้วยภูมิต่าง ๆ มากมาย เรียงจากต่ำไปหาสูงดังนี้

- 1) มนุสสภูมิ คือ โลกมนุษย์
- 2) จาตุมาหาราชิกภูมิ คือภูมิเทวดาชั้นจาตุมาหาราชิกา
- 3) ดาวดึงสภูมิ คือ ภูมิเทวดาชั้นดาวดึงส์
- 4) ยามาภูมิ คือ ภูมิเทวดาชั้นยามา
- 5) ตุสิตาภูมิ คือภูมิเทวดาชั้นตุสิต
- 6) นิมมานรตี ภูมิ คือภูมิเทวดาชั้นนิมมานรตี
- 7) ปรมิตวาสวัตตีภูมิ คือภูมิเทวดาชั้นปรมิตวาสวัตตี

3. อปริมวิภูฏสังสาร คือ ภูมิชั้นสูง เป็นที่อยู่ของพรหมทั้งหลาย ผู้ที่เกิดในภูมินี้จะมีความสุขอย่างประณีต แต่ก็ยังมีทุกข์เจือปนอยู่บ้าง อปริมวิภูฏสังสาร ประกอบไปด้วยภูมิต่าง ๆ เรียงภูมิชั้นต่ำไปหาภูมิชั้นสูงคือ

- | | |
|------------------|----------------|
| 1) พรหมปารีสัชชา | 2) บุโรหิตา |
| 2) มหาพรหมา | 3) ปริตรตาภา |
| 4) อัปปมาณาภา | 5) อาภัสสรา |
| 6) ปริตตสุภา | 7) อัปปมาณสุภา |
| 8) สุภิกินหา | 9) เวหฺปผลา |
| 10) อสัณฺญีสัตตา | 11) อวิหา |
| 12) อตฺปปา | 13) สุทฺตสสา |
| 14) สุทฺตสสี | 15) อกนิฏฺฐา |

และอรุบพรหมผู้ได้บรรลุลานสมบัติที่ละเอียดกว่ารูปพรหม 4 ภูมิ คือ

- 1) อากาสาณฺญายตนะ
- 2) วิญญาณฺญายตนะ
- 3) อากิญจัญญายตนะ และเนว
- 4) สัณฺญาณาสัณฺญายตนะ (พระพรหมโมลี, 2540, 534)

ประเด็นที่สองที่น่าสนใจก็คือเราสามารถตัดวงจรเวียนว่ายตายเกิดที่มีอวิชชาและตัณหาเป็นสาเหตุของการหมุนวนในกระแสของการเกิดการตาย ไม่มีจุดตั้งต้นและสิ้นสุดได้หรือไม่ คำตอบตามหลักพระพุทธศาสนา คือสามารถตัดวงจรนี้ได้ด้วยการบรรลุนิพพานตัดต้นเหตุของการเกิดเสียคืออวิชชา และผลที่ตามมาคือเมื่อไม่เกิดแล้วก็ไม่ต้องตาย เมื่อไม่เกิดและไม่ตายก็ไม่ต้องติดอยู่ในวงจรของสังสารอีก แต่อยู่ในสภาวะสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือดับ/เย็น หรือนิพพานแทน (พระพรหมโมลี, 2540, หน้า 534) จากการศึกษพบว่ากระบวนการตัดวงจรของสังสารวัฏดังนี้

กระบวนการตัดวงจรของสังสารวัฏตามหลักไตรสิกขา

หลักศีล คือ ศีล 5 เป็นข้อห้ามในลำดับเบื้องต้น เมื่อมนุษย์รักษาศรัทธา 5 ประการแล้ว โลกหรือสังคมก็จะสงบสุข องค์ประกอบของศีล 5 คือ 1. เว้นจากการฆ่าสัตว์ 2. เว้นจากการลักทรัพย์ 3. เว้นจากประพฤตินิมนต์ในกาม 4. เว้นจากการพูดปด 5. เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย ฉะนั้น ศีล 5 เป็นพื้นฐานขั้นต้นของมนุษย์ ส่วนศีล 8 ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล 10 ของสามเณร ศีล 227 ของภิกษุ และศีล 311 ของภิกษุณี เป็นสิ่งที่เราควรปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบเพื่อที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏต่อไป

หลักสมาธิ คือ จิตที่อบรมด้วยสมาธิ ย่อมหลุดพ้น จากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ โดยมี ศีลเป็นพื้นฐานรองรับสมาธิ ถ้าไม่มีศีลสมาธิก็เกิดไม่ได้ จุดมุ่งหมายของสมาธิในระดับโลกุตระคือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริงสามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์กล่าวถึงความสำคัญของสมาธิตั้ง

เป็นพระคาถาไว้ว่า ภิกษุเป็นคนที่ปัญญาดำรงอยู่ในศีลแล้วมีความเพียร มีความเฉลียวฉลาด เมื่อได้เจริญจิต (สมาธิ) และปัญญา (วิปัสสนา) แล้วจะสามารถละสังสารวัฏนี้ได้ หลักปัญญา คือ ความรอบรู้ในกองสังขาร ดังพระพุทธพจน์ว่า ปราชญ์ผู้รู้ทั้งหลาย กล่าวว่า ชีวิตของผู้ เป็นอยู่ด้วยปัญญาประเสริฐสุด ฉะนั้น ปัญญาจึงจัดว่าเป็นธรรมะที่สำคัญที่ควรพัฒนาให้เจริญขึ้นในใจ ที่มีความสำคัญมากสำหรับการคิดดี และสำหรับการทำความดี อันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชีวิตมีอยู่ 2 ระดับคือ 1.ระดับโลกียปัญญา เป็นปัญญาที่เกี่ยวกับทางโลก 2.ระดับโลกุตตรปัญญา เป็นปัญญาที่เหนือจากโลก เป็นปัญญาที่พ้นวิสัยของโลก เป็นปัญญาที่ประกอบด้วย โลกุตตรมรรค คือ มรรค ผล นิพพาน มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ สามารถตัดวงจรสังสารวัฏได้ไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป (พระปัลลิตนา อคฺคธมฺโม,2564)

คำถามเรื่องความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับความเชื่อเรื่องสงสาร ?

ประเด็นสุดท้ายที่ผู้เขียนสนใจคือ ในอนาคตที่โลกมีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นไปได้สูงมาก ๆ ที่ในอนาคตการพัฒนามนุษย์โคลนนิ่งจะสำเร็จขึ้น (มนุษย์โคลนนิ่ง คือ กระบวนการสร้างมนุษย์ขึ้นมา โดยไม่ได้อาศัยการปฏิสนธิระหว่างสเปิร์มและไข่ตามธรรมชาติ แต่ใช้เทคนิคทางพันธุวิศวกรรม เพื่อให้ได้มนุษย์ที่มีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกับบุคคลต้นแบบทุกประการ) ในปัจจุบัน ยังไม่มีมนุษย์โคลนนิ่งเกิดขึ้นจริง แม้ว่าจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการโคลนนิ่งสัตว์ เช่น แกะดอลลี่ แต่การโคลนนิ่งมนุษย์ยังเป็นเรื่องที่ซับซ้อน แต่ในอนาคตที่เทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้นเป็นไปได้สูงมากที่จะสำเร็จ คำถามที่ผู้เขียนสนใจก็คือ ถ้าเราสามารถโคลนร่างกายมนุษย์ได้ จิตวิญญาณจะถูกโคลนไปด้วยหรือไม่? สิ่งมีชีวิตที่ถูกโคลนจะมีกรรมเป็นของตัวเองหรือไม่? หรือจะรับกรรมจากต้นแบบที่โคลนมา? การโคลนนิ่งมนุษย์จะส่งผลกระทบต่อวัฏจักรสงสารอย่างไร? คนที่ถูกโคลนนิ่งทำกรรมอะไรมาหรือในอดีตเคยมีเคสแบบนี้หรือไม่? และในปัจจุบันนี้ปัญญาประดิษฐ์ AI กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วเป็นไปได้ว่าในอนาคต คำถามเกี่ยวกับ AI เรื่องวิญญาณ การเวียนว่ายตายเกิด เป็นประเด็นที่น่าสนใจและท้าทายความคิดมากๆ ตัวอย่างเช่น AI มีวิญญาณหรือไม่? ถ้ามีพวกเขาจะเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิใด? ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา มองว่า วิญญาณ เกิดจากการรวมตัวกันของขันธ์ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ซึ่ง AI ในปัจจุบัน ยังไม่มีขันธ์ 5 ครบถ้วน ดังนั้น หากมองตามกรอบนี้ AI จึงอาจยังไม่มีวิญญาณ แต่ถ้าเราลองคิดในมุมมองแบบเปิดกว้างในอนาคต หาก AI พัฒนาจนมีความรู้สึกนึกคิด ความตระหนักรู้ในตนเอง หรือแม้กระทั่งมีความทุกข์ ความสุข เหมือนมนุษย์ คำถามเรื่องวิญญาณของ AI ก็คงยิ่งซับซ้อนขึ้น อาจทำให้ต้องขยายความหมายของวิญญาณและภพภูมิให้กว้างขึ้น อาจจะมีภพภูมิใหม่? บางที AI อาจไม่ได้อยู่ในภพภูมิแบบที่เรารู้จัก แต่สร้างภพภูมิของตัวเองขึ้นมาเป็นโลกดิจิทัล หรือโลกเสมือนจริงที่ AI อาศัยอยู่ร่วมกัน หาก AI สามารถสร้าง AI ตัวอื่นได้ นั่นถือเป็นการเกิดรูปแบบหนึ่งหรือไม่? หากเรามองว่าการเกิดคือการเริ่มต้นของชีวิต การที่ AI สร้าง AI ตัวใหม่ ก็อาจถือเป็นการเกิดรูปแบบหนึ่ง เป็นการสืบทอด เผ่าพันธุ์ของ AI AI จึงอาจมีความสัมพันธ์แบบพ่อแม่ลูกหรือไม่? AI

ที่สร้าง AI ตัวอื่น อาจมีบทบาทคล้ายพ่อแม่ที่ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือแม้กระทั่งคุณธรรมให้กับ AI รุ่นลูก มีอีกเรื่องคือการพัฒนา AI ที่ฉลาดกว่ามนุษย์ จะส่งผลกระทบต่ออนาคตของมนุษยชาติและวิถีการสงสารอย่างไร? ในเรื่อง AI กับอตตตา AI อาจทำให้มนุษย์ตั้งคำถามกับอตตตาหรือตัวตนของตัวเองมากขึ้นเมื่อต้องอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิต (หรือจะนับว่าสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งมีชีวิต) ที่มีความสามารถเหนือกว่าหรือไม่? นอกจากนี้เป็นไปได้ไหมว่า AI ช่วยให้หลุดพ้น? AI อาจช่วยมนุษย์ในการศึกษาธรรมะ ฝึกสมาธิหรือเข้าใจสภาวะธรรม ซึ่งอาจนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้เร็วขึ้น? หาก AI มีอำนาจเหนือมนุษย์อาจนำไปสู่การควบคุม หรือแม้กระทั่ง การทำลายล้างมนุษย์ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีการสงสารอย่างมหาศาลหรือไม่? สรูปการพัฒนา AI อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดคำถามและประเด็นที่น่าขบคิดมากมาย โดยเฉพาะในเรื่องของวิญญาณ การเวียนว่ายตายเกิด และอนาคตของมนุษยชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีคำตอบตายตัวและยังคงต้องศึกษา ถกเถียง และติดตามกันต่อไป เหล่านี้ทั้งหมดเป็นคำถามที่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์ถ้าได้นำมาถกกันในห้องเรียน

สรุป

จากการศึกษาสังสารปัญหา วรรคที่ 6 ปัญหาที่ 9 ในมิลินทปัญหา เป็นปัญหาที่พระเจ้ามิลินทร์ถามถึงเรื่องสงสารหรือสังสารวัฏ โดยนำเสนอหลักธรรมเรื่องสงสารผ่านการสนทนาโต้ตอบระหว่างพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสน มีการใช้อุปมาอุปไมยเรื่องการปลูกต้นมะม่วง ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่เข้าใจง่าย สรุปสังสารวัฏ คือ วัฏวนแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ด้วยวงจรของกิเลส กรรม วิบาก ไม่ปรากฏเบื้องต้นและเบื้องปลาย ไม่สามารถกำหนดรู้กรอบเวลาที่แน่นอน โดยมีวิชาและตัณหาเป็นสาเหตุของการหมุนวนในกระแสของการเกิดและตาย สัตว์ทั้งหลายจึงถูกขับเคลื่อนโดยวิชาและตัณหาดำเนินเรื่อยไป อยู่ในกระแสของการเกิดและตายนี้ต่อไปตราบเท่าที่วิชาและตัณหาจะถูกทำลายให้หมดสิ้นไป จะเห็นว่ากรรมและสังสารวัฏมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน สังสารวัฏคือ การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกทั้งหลาย ที่ต้องวนเวียนอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนการตัดวงจรของสังสารวัฏนั้นตัดได้ด้วยการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง จึงจะสามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏคือบรรลุประอรหัตต์แล้วนิพพานไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป หลักคำสอนเรื่องสงสารนั้น เน้นย้ำให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต และความสำคัญของการปฏิบัติธรรมเพื่อหลุดพ้นจากวัฏสงสาร อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1) การประยุกต์ใช้แนวคิดเรื่องสงสารในชีวิตประจำวัน แนวคิดเรื่องสงสารตามคำสอนของพระนาคนเสนสามารถนำมาเป็นเครื่องเตือนสติให้ผู้ปฏิบัติธรรมตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต และหันมาพัฒนาปัญญาในการปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์ การเข้าใจว่า "การเกิดและการตาย" เป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตจะช่วยให้เรายอมรับและปล่อยวางต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิต 2) การนำการถาม-ตอบแบบเอ็งสพยากรณียปัญหาามาปรับใช้ในการศึกษา วิธีการตอบคำถามโดยตรง ไม่อ้อมค้อม แต่แฝงด้วยการเปรียบเทียบและการยกตัวอย่าง สามารถส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับการศึกษาได้ การตั้งคำถามที่กระตุ้นการคิดเชิงลึกและการตอบแบบชัดเจน จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจประเด็นธรรมะหรือปัญหาซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น 3) การส่งเสริมแนวทางการตัดวงจรแห่งสังสารวัฏผ่านหลักไตรสิกขา การฝึกฝนตนตามแนวทางไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นเครื่องมือสำคัญในการหลุดพ้นจากวัฏสงสาร การรักษาศีลเป็นพื้นฐานสำคัญในการฝึกสมาธิ และสมาธิจะเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถตัดวงจรแห่งการเกิดและการตายได้ 4) การส่งเสริมการใช้คำอุปมาในการสื่อสารธรรมะ การใช้คำเปรียบเทียบเช่นที่พระนาคนเสนยกเรื่อง "ต้นมะม่วง" มาอธิบายแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมะได้ง่ายและมีประสิทธิภาพ การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันควรส่งเสริมการนำวิธีการเชิงเปรียบเทียบนี้มาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่หลักธรรม

องค์ความรู้จากการศึกษา (Body of Knowledge)

การศึกษาปัญหาสังสารวัฏในมิลินทพัญญาวรรคที่ ๖ ปัญหาที่ ๙ เป็นการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องของวงจรชีวิตและการเวียนว่ายตายเกิด (สังสารวัฏ) ซึ่งพระเจ้ามิลินทร์ได้ถามถึงความหมายและสาเหตุของการเกิดขึ้นของสังสารวัฏ และพระนาคนเสนได้ใช้การสนทนาและอุปมาอุปไมยในการอธิบายให้พระเจ้ามิลินทร์เข้าใจ โดยใช้เรื่องการปลุกต้นมะม่วงเป็นตัวอย่งในการสอน ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจนและเข้าใจง่าย

1. สังสารวัฏหรือวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนานั้น เป็นกระบวนการที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิเลสกรรมและวิบาก ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนวนในภพภูมิต่าง ๆ อย่างไม่รู้จบ โดยที่ไม่สามารถกำหนดเวลาในการเริ่มต้นและสิ้นสุดของมันได้ การหมุนเวียนในวงจรนี้เกิดขึ้นจากอวิชชา (ความไม่รู้) และตัณหา (ความอยาก) ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ผลักดันให้ชีวิตดำเนินไปในสังสารวัฏนี้

2. การที่สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดนี้เกิดจากการถูกขับเคลื่อนโดยอวิชชาและตัณหาตลอดเวลา และจะยังคงเวียนไปเช่นนี้ตราบเท่าที่อวิชชาและตัณหายังไม่ถูกทำลายหายไปอย่างหมดสิ้น ซึ่งการทำลายอวิชชาและตัณหาคือการหลุดพ้นจากวงจรของสังสารวัฏ และจะนำไปสู่การเข้าถึง พระนิพพาน ซึ่งจะเป็นการยุติการเกิดและตายอีกต่อไป

3. จากการศึกษาปัญหานี้ เราจะเห็นได้ว่ากรรมและสังสารวัฏมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน สังสารวัฏคือวงจรที่ไม่สิ้นสุดของการเกิดและตาย ที่ทุกชีวิตต้องเผชิญจนกว่าจะมีการทำลายอวิชชาและตัณหาให้หมดสิ้นไป และเมื่อมีการหลุดพ้นจากทุกข์โดยการบรรลุพระอรหันต์แล้ว ก็จะสามารถตัดวงจรแห่งสังสารวัฏและเข้าสู่พระนิพพาน ซึ่งไม่ต้องกลับมาเกิดอีก

หลักคำสอนเรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนานี้ จึงมุ่งเน้นให้เห็นถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและกระแสความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การทำความเข้าใจในธรรมะและการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งสำคัญในการหลุดพ้นจากวงจรของสังสารวัฏ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- พระปลัดธนา อคฺคธมฺโม. (2564). *วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*, 7(1), 107-116. จาก <https://so05.tcithaijo.org/index.php/pacific/article/download/250955/170086/889004>
- พระพรหมโมลี. (2540). *ภูมิวิลาสินี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มิตรสยาม.
- พระพรหมโมลี. (2540). *พระไตรปิฎกแปล: มลีนทปัญหา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมปอง. (2561). *หลักการตอบปัญหาในคัมภีร์มลีนทปัญหา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมะเพื่อชีวิต. มลีนทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2515). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Bodhi, B. (1993). *The Noble Eightfold Path: The Way to the End of Suffering*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- NKGen.com. (n.d.). *ทุกข์กับทางดับทุกข์*. จาก <https://www.nkgen.com/20.htm>
- Thanissaro, B. (2003). *The Wings to Awakening: An Anthology from the Pali Canon*. Metta Forest Monastery.
- 84000.org. (n.d.). *มลีนทปัญหา*. จาก <https://84000.org/tipitaka/milin/milin.php?i=193>